

tidsskrift.dk

4.

Hollandsk Indflydelse paa Navngivningen i Farvandene omkring Danmark.

Historisk Tidsskrift, Bind 9. række, 1 (1918)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_9rk_0001-PDF/hto_9rk_0001_100508.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=100508>

pdf genereret den : 28/5-2008

Smaastykker og Oversigter.

4.

Hollandsk Indflydelse paa Navngivningen i Farvandene omkring Danmark.

Af Johannes Knudsen.

Dr. Villads Christensens foranstaaende (294—301) lille Opsats om „Vestersøen“ giver mig en kærkommen Anledning til at henvende Tidsskriftets Læseres Opmærksomhed paa en nylig i et hollandsk Tidsskrift¹ fremkommen Afhandling af Dr. R. van der Meulen „om den nederlandske Oprindelse til de geografiske Navne Skagerrak og Kattegat“ (Over den Nederlandtschen oorsprong der aardrijkskundige namen Skagerrak en Kattegat). Og jeg gør dette saa meget des hellere, fordi jeg tør formode at have haft en lille Andel i, at denne interessante Undersøgelse i det hele er kommet til Verden, idet jeg for et Par Aar siden henstillede til Universitetsbibliotekar Dr. C. P. Burger Jr. i Amsterdam, om han ikke kunde formaa en sagkyndig hollandsk Lærd til at undersøge det Spørgsmaal, hvorledes disse to nu saa bekendte Navne var opstaaet og havde faaet deres nuværende Betydning, et Spørgsmaal, der sikkert lettere lod sig besvare i Holland, med dets rige og fuldstændige Samlinger af gamle Søkort og anden maritim Litteratur, end her hjemme. Henstillingen har altsaa sat sig Frugt i Dr. v. d. Meulens vægtige og indholdsrige Afhandling, som vi Danske maa være Forf. taknemlige for. Og der er god

¹ Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde, XXXVIII, 113—132.

Grund til at fremdrage denne Afhandling netop i Forbindelse med en Drøftelse af de gamle Betegnelser „Øster-“, „Vester-“ og „Nordsøen“, da den, ganske naturligt, ogsaa kommer til at yde Bidrag til Besvarelsen af dette Spørgsmaal. Der skal derfor i det følgende meddeles et nogenlunde fyldigt Referat af Dr. v. d. Meulens Afhandling, tildels i ligefrem Oversættelse.

(NB.: De tilføjede Noter stammer fra min Haand, hvor andet ikke udtrykkelig er angivet.)

Om den nederlandske Oprindelse til de geografiske Navne Skagerrak og Kattegat.

Man synes hidtil i Almindelighed, uden nærmere Undersøgelse, at være gaaet ud fra, at Navnene Skagerrak og Kattegat er af skandinavisk Oprindelse¹, og der er gjort Forsøg paa at udlede dem af de skandinaviske Sprog. Tyske Sprogforskere har f. Eks. villet forklare Kattegat som afledet af oldn. *Kati*, et Slags Skib, og *gata*, Vej, og Skagerrak som en Navneoverførelse fra Skagens Rev til det omliggende Hav: „Skager Rack hies zunächst die vor Skagen liegende grosse sandbank, dann durch übertragung das umliegende meer“. Men den omtalte Sandbanke hedder paa Dansk *Skagens Rev*, paa Hollandsk *Schager rif* (f. Eks. i Winschootens „Seeman“: „Rif betegner hos Sømændene en lang og smal Banke, Plade eller Grund i Søen, som det bekendte Schaager rif, som er beliggende ved Munden af Østersøen“ (*de mond van de oostzee*)), og den har aldrig baaret Navnet *Skagerrak*. Ligesom holl. *Schager rif* ikke betegner andet end „Skagens Rev“, saaledes har *Schager rak* ingen anden Betydning end „Skagens Rak“, og „Rak“ betegner her: retløbende Stykke af et Farvand (*rechtloopend gedeelte van een vaarwater*). „Rak“ er et nederlandsk Ord; de skandinaviske Sprog kender det ikke i Betydningen: *rechte strook vaarwater*. Af tilsvarende hollandske Navne kan nævnes *Damrak* (i Amsterdam) og det *Amelandske Rak*.

¹ Dette gælder i alt Fald ikke for Danmarks Vedkommende, hvor Geografer (f. Eks. Ed. Erslev i „Jylland“ 1886, 295) og Historikere (f. Eks. Jch. Steenstrup i „Danske Stednavne“ 2. Udg. 1918, 53) længe har været klare over disse Navnes hollandske Oprindelse.

Navnene Skagerrak og Kattegat er af ny Dato, de træffes vistnok ikke engang i 16. Aarh. Hverken i den nedertyske „Seebuch“ eller i de hollandske Søkortbøger 1532 og 1541¹, eller hos Ortelius og Mercator eller i Waghenaers „Spieghel der Zeevaert“ (1584) og hans „Thresoor der Zeevaert“ (1592) findes disse Navne; de to Vande havde endnu dengang ingen særlige Benævnelser. Det nuværende Skagerrak hed „Nordzee“, f. Eks. hos Waghenaer, som ogsaa paa Latin kalder det: Oceani Germanici pars²; det nuv. Kattegat hed, sammen med Gennemsejlingerne mellem de danske Øer: Belt³, paa Latin: Sinus Balticus, Passagium Balticum, eller med det fra Oldtiden laante Navn: Sinus Codanus. Ejendommeligt er det, som man læser paa Waghenaers Kort: *De Pol in genaempt de Beldt*⁴; til det førstnævnte Navn skal vi senere komme tilbage. Som det ses, lod man „Nordsøen“ ende ved Skagen, saa kom man ind i „Østersøen“ (jfr. Winschootens foran citerede Udtryk), eller rettere: i Gennemsejlingsfarvandet til den „Baltiske“ (tidligere

¹ Heller ikke i den fra 1566, eller i Laur. Benedichts danske „Søkartet“ 1568.

² Paa dette „pars“ kan der ikke lægges nogen Vægt; ogsaa paa Kortet over Vestkysten af Jylland er Nordsøen betegnet som Oceani Germanici pars. Paa flere andre af Waghenaers Kort er nuv. Skagerrak betegnet kort og godt som „Noort Zee“.

³ Det turde være yderst tvivlsomt, om „Belt“ nogensteds er brugt i hollandske Søkort og Søbøger om hele Kattegat; efter en udbredt hollandsk Sprogbrug i 16.—17. Aarh. omfattede „Belt“ Vejen fra Skagen mod Syd gennem Læsø Rende o. s. v. Herom mere senere.

⁴ Dette er en Misforstaaelse! Paa det vedkommende Kortblad staar der midt ude i Kattegat med stor Skrift i 2 Linier: DE ZEE DE POL IN GENAEMPT, d. v. s. „den Sø, der kaldes *de Pol in*“; langt neden under, mellem Skagen og Læsø, staar „De Beldt“, helt for sig selv og med meget mindre Skrift; det gælder altsaa kun det smalle Farvand fra Skagen gennem Læsø Rende o. s. v., nøjagtig svarende til Brugen af „Beldt“ paa W.'s andre Kort. „De Pol in“ betegner altsaa kun den Del af Kattegat, der ligger Ø. for Linien Skagen—Læsø—Anholt. Dette stemmer ogsaa med Brugen af „de Pol in“ andre Steder hos Waghenaer. Paa Kortet over den sydøstlige Del af Kattegat med Øresund i „Spieghel“ staar der: *Mare vulgariter de Pol in*, og det samme staar paa et af Kortene i „Thresoor“ over hele det østlige Kattegat; paa et andet af Kortene heri har han *Codanus Sinus* mellem Sjælland og Læsø.

sagde man ogsaa „Beltiske“) Sø eller „Østersøen“, og dette Gennemsejlingsfarvand kaldtes altsaa *Passagium Balticum*, *Sinus Balticus* eller „de Belt“.

Navnet „Skager rak“ træffer man først paa hollandske Søkort fra 17. Aarh., og mærkværdigvis ikke for det nuværende Skagerrak, men derimod for det nuværende Kattegat. For Hollændere falder dette dog ganske naturligt; thi Kattegat er snarere et „Rak“, d. v. s. en retløbende Del af et Farvand, end Skagerrak, som er en Udløber fra Nordsøen. Ved Skagen endte Nordsøen, der sejlede man omkring *Schager rif* ind i *Schager rak* og kom saa gennem Sundet eller et af Bælterne¹ ind i Østersøen. Waghenaer, som hverken paa sine Kort eller i sin Tekst har Navnet „Schager rak“, anvender dog Ordet *rak* om Farvandet mellem Skagen og Sundet, idet han i sin „Thresoor“ 125 b siger: „I dette Farvand mellem Skagen, Maesterlandt [Marstrand], Sundet, Steden [Stevns] og Valsterboen maa en Styrmand være forsigtig og holde sig vaagen, for at undgaa alle disse Farer og Grunde med Forsigtighed; derfor, den som kommer i denne *traue* [?] eller dette *reck*, han se sig vel for, og skal dog have Møje nok endda.“²

Den nærmere Betegnelse af dette farlige Farvand, det nuværende Kattegat, som „Skager rak“, optræder vistnok første Gang i 1. Udg. (1608) af W. J. Blaeus „Licht der Zeevaert“, og det findes i de senere Udgaver deraf og i hans andre Søatlasser. Det samme er Tilfældet med saa godt som alle senere hollandske Søkort fra 17. Aarh., saasom Blaeus (1648), Coloms (1652), de Witts (1654), Donckers (1658 og 1664), Goos' (1669), van Keulens (1695). Paa tilsvarende Maade bruges Navnet i de forskellige store hollandske Søbøgers Sejladsforskrifter og ellers i den maritime Litteratur, f. Eks. i Brandts Biografi af de Ruyter (1. Udg. 1687, 170): „Da Flaaden var kommet i *Schaager rak*, mellem Øerne *Lesou* [Læsø] og *Anout* [Anholt]“.

Samtidig med, at Navnet Skagerrak trængte igennem paa

¹ Rettere: Bælte t! Lillebælt benyttedes sikkert dengang, lige saa lidt som nu, til Gennemsejling til Østersøen.

² Endnu tydeligere bruger Waghenaer Betegnelsen i sin „Enchuyser Zeecaertboek“ (1601), hvori et Kapitel har til Overskrift: *Hoemen int Rack tusschen Anolt ende Schagen sal seylen* (284).

Kortene og i Skrifter om Søvæsen, var Navnet *Kattegat* i m u n d t-
lig Brug for det samme Farvand blandt de nederlandske Søfolk;
~~paa de nederlandske Søkort fra hele 17. Aarh. synes det der-~~
imod ikke at forekomme. Men i de Ruyters *Journal* læser man
under 13. Juli 1659: „Dags Dato er en dansk Kaptein fra Vlecker
[Flækkerø] i Norge med en Jolle med sine 5 Mand gennem *Katte-*
gadt og gennem Bæltet¹ kommet mig tilborde ved Femern.“ Det
lader næsten til, at de hollandske Korttegnere i Førstningen er
gaaet uden om Navnet *Kattegat* som et vulgært Udtryk, der kun
brugtes i den raa og udannede Sømandsstand, og foretrak det
mere som et geografisk Navn klingende Skager rak. Det være
nu hermed, som det vil, i Udlandet rynkede man ikke paa Næsen
ad det; allerede i 1650 sætter Joh. Mejer paa sit store Oversigts-
kort over Danmark²: „Sinus Codanus vulgo das Kattegatt“, gan-
ske svarende til Blaeus: „Sinus Codanus t'Schager Rak“. I en
tysk Oversættelse (1675) af Martinières franske Rejsebeskrivelse
tales der om „*Katgat* (welches die Frantzosen *Trou de chat* heissen),
welches eine Meer Enge ist, so das deutsche Meer [ø: Nordsøen]
und dem Belt von einander theilet.“ Lidt anderledes lyder denne
tyske Tekst hos Adelung (Gesch. d. Schiffahrten, 1768, 299):
„... kamen wir mit einem Südostwinde bis an das *Kattegat*, so
von den Franzosen *Trou de chat* genannt wird, eine Meerenge,
welche das teutsche Meer von dem baltischen scheidet, einem
wegen der dasigen Klippen sehr gefährlichen Ort, welcher 40 Mei-
len (lieues) von Helsingör bis Schagerhort³ breit ist.“ Og at Nav-

¹ Her betyder „Bæltet“ altsaa aabenbart kun selve Storebælt.

² Reproduceret i min: Søkortdirektør Jens Sørensen. 1918.

³ [Note af v. d. Meulen:] „?Adelung vil have dette forandret til *Schager rack*. Dette kan næppe være rigtigt; men hvad man end skal læse her, maa det i hvert Fald være noget ved Skagens Odde eller Pynt.“ — — Schagerhort er vist at forstaa som Schager-Ort, jfr. Navne som Dagerort, Lyserort, Ferderort, Landsort, Hundsort (alle i Østersøen, endnu brugelige), og fra de gamle holl. Søkortbøger: Kalckersoorde, Konketsoerd o. fl. Her er Ort altsaa brugt i den nu i Tysk næsten forsvundne Betydning: Toppunkt, Spids, Vinkel. — Det bemærkes, at den franske Originaltekst har *la Mer Baltique*, hvor de tyske Oversættelser har henholdsvis „Belt“ og „baltischen (Meer)“; se Martinières *Voyage des Pays Septentrionaux*, 1672, 3.

net Kattegat i Slutn. af 17. Aarh. var blevet gængs i selve Danmark, fremgaar paa overbevisende Maade af Titlen paa den store danske Søkorttegner Jens Sørensens „Journal over vores Sejlads og Krydsninger i Kattegattet paa Søcarttrejsen i Kgl. Maj. Tjeneste 1697“.¹ En medvirkende Grund til, at de hollandske Navne saa let trængte igennem paa nordisk Omraade, har det utvivlsomt været, at den danske Regering hemmeligholdt Resultaterne af de Søopmaalings- og Kortlægningsarbejder, der i Aarene omkring 1700 udførtes af Jens Sørensen, medens de hollandske Søkort var tilgængelige for alle og enhver og ogsaa, trods deres Mangler, blev brugt af alle Søfarende i disse Egne.

I Løbet af 18. Aarh. trængte Navnet Kattegat mere og mere frem ved Siden af Skagerrak og skaffede sig litterær Anerkendelse ogsaa paa de hollandske Kort, der nu i Almindelighed betegnede det nuværende Kattegat som „Schager Rak of [ø: eller] Kattegat“. Dette er altsaa Udtryk for den oprindelige og gennem 17. og det meste af 18. Aarh. anvendte, specifik hollandske Terminologi.

Men ved Siden af denne begynder allerede i Slutn. af 17. Aarh. en rummeligere Brug af begge Navnene at vise sig i franske og engelske Kort. Paa Danmarks kortet² i „Neptune François“ (1693) løber Benævnelsen *Mer de Dannemark ou Schager Rack* rundt om hele Nord- og Østkysten af Jylland og synes altsaa at gælde baade nuværende Kattegat og Skagerrak. Og i „Tegenwoordige Staat van Denemarken en Noorwegen“ (1735), der er oversat fra Engelsk, hedder det: „Kongeriget Norge er skilt fra Danmark ved det saakaldte *Kattegat*“, der altsaa her ogsaa maa omfatte nuværende Skagerrak. Ligesom i „Neptune François“ Skagerrak, saaledes synes her Kattegat at være brugt om hele Farvandet N.

¹ Ogsaa i Journalerne fra Rejserne 1692, 1694 og 1703 bruger J. S. Navnet Kattegat. Paa sine Kort bruger han Navnet Kattegat om baade nuværende Kattegat og Skagerrak, og han bruger slet ikke Navnet Skagerrak. — I en Admiralitets-Instruks for en Skibschef hedder det (1693): „Om han udi Kattegattet, det er at sige mellem Skagen og Lindesnæs, nogen Caper finder . . .“ (Adm. Copibog, 99 a).

² Reproduceret i min: Søkortdirektør Jens Sørensen.

og Ø. om Jylland¹. Endnu i første Fjerdedel af 19. Aarh. var Dobbelbenævnelserne „Skagerrak eller Kattegat“ for begge de paa-gældende Farvande i Brug, f. Eks. i J. v. Wijk-Roelandszoons „Algemeene Aardrijkskundig Woordenboek“, II, 163 a (1823): „*Kattegat* eller *Schagerrak*, Bugt af Nordsøen i Danmark, mellem Nordkysten af Jylland, Øerne Samsø, Fyn og Sjælland mod Syd og den svenske Kyst mod Øst“. Først senere synes den nugældende endelige Differentiering af Navnene at have fundet Sted. I et tysk Atlas fra 1827 er nuværende Kattegat betegnet alene som „Der Cattegat“, medens nuværende Skagerrak ikke bærer noget Navn — maaske tilfældigt, maaske ogsaa fordi Navnet Skagerrak i sin nuværende Betydning endnu ikke kunde anses for officielt. I en officiel Beskrivelse af et russisk Orlogsskibs Skibbrud 1842 i Skagerrak bliver det endnu fundet nødvendigt at forklare Skagerrak som „et Stræde, som skiller Norges Sydkyst fra den nordvestlige Del af Halvøen Jylland“. —

Medens Betydningen af Navnet Skagerrak ligger lige for Haanden, er det vanskeligere at forklare Betegnelsen Kattegat og dens Anvendelse netop paa det danske Farvand. Den franske Oversættelse deraf i Martinières Rejse (1672) ved *Trou de chat* og den deraf afledede tyske Oversættelse ved *Katzenloch* gør os ikke meget klogere.

Der blev ovenfor fremsat den Formodning, at Ordet *Kattegat* først og fremmest var i mundtlig Brug blandt Sømændene, medens *Skagerrak* mere var det egentlig geografiske Udtryk. Denne Formodning støttes af den Kendsgerning, at Ordet Kattegat virkelig er et Sømandsudtryk for et farligt og vanskeligt Farvand i Almindelighed, hvorpaa der findes Eksempler baade i 16. og 17. Aarh. I Meermans „*Bootmans-praetje*“ (1612) stilles „*Cattegat*“ i Modsætning til *t'ruym* (rum Sø), og i et Skrift af Corn. Everaert fra 1526 kaldes den lange Indsejling til Ypern (*Ypersche leede*) for et „*Catteghat*“.

„Kattegat“ som Fællesnavn for et farligt, vanskeligt Far-

¹ Jfr. S. 403, Note 1! — Dr. v. d. Meulen indrømmer, at han ikke har underkastet denne Forskydning af de to Navne en tilstrækkelig grundig Undersøgelse; men hans Hovedresultat er dog sikkert rigtigt.

vand gik efterhaanden over til at bruges som Egennavn paa flere af den Slags Lokalteter. Waghenaer omtaler i sin „Thresoor“ (8 a) Kattegattet udenfor Enkhuizen, hvis Besejlingsforhold netop var yderst indviklede. At det danske Kattegat i saa Henseende var berygtet, derom vidner paa en uomtvistelig Maade bl. a. det gamle nedertyske Vers:

Lassoe [Læsø], Nidding und Anhold
Machen das mannich Stuurman nicht werdt oldt.

Vort Kattegats Vanskelighed og Farlighed, opfyldt som det er af Grunde og Rev, giver ogsaa Forklaringen paa Waghenaers tidligere omtalte gaadefulde Benævnelse *De Pol in*. „Pol“ er et allerede i Middelalderen i Nordholland og Friesland forekommende Ord for „lavt liggende, ved Tilslikning dannet Land“ eller „et Stykke lavt eller af Vand omgivet Land“; det er beslægtet med *polder* [p: inddæmmet Land] og *poel* [p: Pøl, Morads]. Saaledes bliver da „Pol“ og „Kattegat“ nær beslægtede og i hinanden overgaaende Begreber, og derfor kunde de gamle hollandske Sømænd ogsaa kalde vort Kattegat for en „Pol“. Waghenaers Form *Pol in* er maaske at forklare som den „indre Pol“¹.

Spørgsmaalet er da nu til sidst: hvad er den egentlige og oprindelige Betydning af Ordet „Kattegat“, og hvorledes har denne udviklet sig til at kunne gælde et farligt og vanskeligt, grundet Farvand?

„Kattegat“ betegner for det første et „Kattehul“ i en Dør, Væg o. s. v., saaledes som det jo endnu er brugeligt i Udhuse, Pakhuse o. lign. for at give Katten uhindret Adgang til hele Bygningen.

I Utrechtsk Dialekt betegner det endvidere det ganske smalle Mellemrum mellem Langsiderne af to Nabohuse, altsaa en lang og snæver Gang, der praktisk talt kun er farbar for og benyttes af Katten.

¹ Paa dette Punkt synes Forf.s Udvikling ikke helt klar eller overbevisende, hvorfor der her ikke skal gaas nærmere ind paa den. I „Søkortbøgerne“ kaldes et Par Grunde i Wielingen den engelske og franske „Pol“.

Derfra er det gaaet over til at betegne et trangt og snævert Farvand, en Rende, Kanal, Gennemsejling.

— Og endelig i Almindelighed et vanskeligt og farligt Farvand. —

Trou de chat og *Katzenloch* er altsaa i Virkeligheden ordrette Oversættelser af det hollandske Ord i dets oprindelige Betydning; men de paagældende Oversættere har dog næppe derfor haft nogen Forstaaelse af, ud fra hvilken Tankegang en saadan Benævnelse kunde bruges om Kattegat. Det rigtige franske Ord for „Kattehul“ er iøvrigt ifølge Littré *chatière*, der tillige kan betyde: „pertuis [ø: Aabning, Hul] qu'on ménage pour donner issue aux eaux d'un bassin“, altsaa en lignende Betydningsudvikling som paa hollandsk fra „Kattehul“ til „snævert Vandløb“ eller „snæver Gennemfart“.

Saavidt altsaa Dr. v. d. Meulen. Hvis hans Tolkning af „Kattegat“ er rigtig, maa Ed. Erslevs Forklaring af Ordet („Jylland“, 297): at det skulde være afledet af et hollandsk Ord „Kat“ (engelsk „Cat“), der betegner en særegen Slags Skibe, opgives. Da v. d. Meulen, hvad han selv beklager, ikke har haft Adgang til Erslevs Bog, kommer han slet ikke ind paa denne Hypotese. Naar derimod Steenstrup (de danske Stednavne, 53) siger, at „det maa vel formodes, at Sømændene har ved Tanken om, ad hvilke Huller en Kat kan smutte, kaldt det smallere Farvand, der var Skagerraks Fortsættelse, Kattesund, tilmed da det med sine Grunde, Flak og Render frembød nogen Vanskelighed“, da er han, som man ser, inde paa den samme Tankegang som v. d. Meulen, kun at han ikke nærmere har udredet den. Baade Erslev (296) og Steenstrup (53) forklarer „Rak“ som Ombøjning, Krumning, altsaa det modsatte af den Tolkning, som v. d. Meulen giver af Ordet.

Hvorvel ogsaa Erslevs og Steenstrups Forklaring har Hjemmel i hollandske Ordbøger, støtter den sig dog, saavidt jeg kan se, paa en mest i Dialekter og endda ikke hyppigt forekommende Brug af Ordet. I den store middelnederlandske Ordbog af Verwijs og Verdam (VI, 998-99) er Ordet forklaret saaledes: *Rac* (*rack*), nærbeslægtet med *rec*. 1) Staak [Stage], stang [Stang] . . . 2) Rechte strook of streek, ook strook land, smalle strook lands,

vooral langs of aan een water . . . — Vooral in plaats namen [Eksempler:] Langerak, Gouderak, Damrak, Skagerrak. — Soortgelijke beteekenissen heeft rak nog heden in verschillende tongvallen [et Eks. anføres paa Betydn. „lige løbende Stykke af et Farvand“, og saa tilsidst:] een gedeelte van een kanaal, afwijkende van de hoofdrichting, kromming in eene vaart of rivier. Og endelig henvises m. H. t. Ordets forskellige Betydninger i 17. Aarh. til Artiklerne „streek, landstreek, eind weegs, baan, deel van een water“. — Ordet kan altsaa i Dialekter bruges om Krumninger i en Kanal eller Flod o. lign.; men det egentlige centrale i dets Betydning er dog: noget som er langstrakt og lige, og det er jo herpaa, at v. d. Meulen bygger sin Forklaring, der tillige støttes af den Brug, som faktisk er gjort af Navnet Skagerrak i hollandske Søkort og Søbøger i første Halvdel af 17. Aarh., da det i det hele kom frem.

I Sammenhæng med Spørgsmaalet om Skagerrak og Kattegat vil jeg gerne benytte Lejligheden til at fremsætte endnu et Par Bemærkninger vedrørende nogle andre af vore maritime Stednavne.

Foruden Skagerrak og Kattegat er jo *Drogden*, Navnet paa Farvandet mellem Amager og Saltholm, et fuldstændig hollandsk Ord; det hedder i de hollandske Søkortbøger fra 16. Aarh. „die Droochten“, et ogsaa mange andre Steder anvendt Fællesnavn, der betyder „Grundene“, og saaledes oversættes det da ogsaa hos Laur. Benedicht. Der er altsaa her sket det samme som ved Kattegat: en oprindelig hollandsk Fællesbetegnelse er, takket være den overvældende Brug af hollandske Søkort og Søbøger her oppe gennem mere end to Aarhundreder, blevet hængende som specifik Betegnelse for et rent dansk Farvand.

Noget ganske tilsvarende er ogsaa sket ovre ved Vendsyssels Østkyst med Navnet *Dvalegrundene*. Det holl. Verbum „dwalen“ betyder at tage fejl, fare vild o. lign., og „dwaalgronden“ betyder altsaa en Samling Grunde, mellem hvilke man let farer vild og ikke kan finde Vej¹. I sin foran gengivne Afhandling citerer

¹ Saaledes forklaret af Dr. C. P. Burger Jr.

Dr. v. d. Meulen ogsaa fig. Sted af Brandts Biografi af de Ruyter (1687, 217): „Anout [Anholt] en Lesou of Lassoe [Læsø], twee bekende eilanden, die, met veele vuile *dwaalgronden*, drooghten, of schorre en steile zanden omringt, voor de Zeeluiden zoo gevaarlyk zijn etc.“ Her er altsaa baade „*dwaalgronden*“ og „*drooghten*“ brugt som rene Fællesnavne, og paa samme Maade bruges „*dwaalgronden*“ mange andre Steder i de hollandske Søbøger. I den holl. Søkortbog 1566¹ og i Laur. Benedichts „Søkartet“ (1568) er Navnet (holl. *dye Dwaelgronden*, dansk *Dualgrunden*) brugt udelukkende om de nuværende Dvalegrunde V. for Læsø Rende. Waghenauer (1584) har det paagældende Sted *Dwaelgronden* og Joris Carolus (1634) paa sit Kort *Dwalgront*, i sin Tekst *de dwaelgronden*. Jens Sørensen (c. 1700) bruger baade i sine Kort og Journaler Navnet *Dualgronden*.

Lige S. for Dvalegrundene, stadig langs Vestsiden af Læsø Rende, ligger det langstrakte Flak *Switringen*. Paa mit Spørgsmaal, om ogsaa dette Navn muligvis kan være af hollandsk Oprindelse, har Dr. C. P. Burger svaret, at det næppe forekom ham sandsynligt. Saavidt mig bekendt forekommer ogsaa dette Navn først i de hollandske Søkortbøger i 16. Aarh. (1566: *dye Sweeteringhe*; Laur. Benedicht: *Suætteringen*, *Sueteringe*). Waghenauer har *Zweterijn* og *Swetering*; Joris Carolus *de Sweteringh*. Oprindelsen til og Betydningen af dette Navn maa derfor indtil videre henstaa i det uvisse.

Med det samme vi er ved Østsiden af Jylland, vil jeg fremdrage endnu et der henhørende ældre Navn, hvis Betydning synes ganske gaadefuldt. N. for Djursland ligger et bredt Flak, som paa Nutidens Kort kaldes „Tangen“, maaske fordi de for Strøm og Vind drivende Tangmasser har Tilbøjelighed til at samle sig her. Paa Flakket findes forskellige Puller, som er dannet af Tang og Sand og sandsynligvis er Forandringer underkastet; de er første Gang fundet og undersøgt i Febr. 1910. (Danske Lods, 1910). Denne Grund kaldes paa Joh. Mejers Kort 1650 *Fortan Grunde*, og Jens Sørensen kalder den *Grund Fortan*; paa sin Kattegatsrejse 1697 sejlede han tværs hen over den og tog en Mængde Lodskud. Andre end disse to Steder har jeg foreløbig ikke truffet

¹ Af denne vil der snart foreligge en Nyudgave ved Forf.

dette Navn, om hvilket nærmere Oplysning ligeledes maa være forbeholdt Fremtiden.

Følger man paa Kortet de gamle Hollænderes Vej ned gennem Bæltet, standser man uvilkaarlig ved det mærkelig klingende Stednavn *Bolsaxen* mellem Samsø og Fynshoved. Den „rigtige“ Bolsax er¹ et overordentlig farligt Stenrev, c. 2 Kabellængder langt, med kun 1,3 m. Vand, og $1\frac{2}{3}$ Kvartmil N. Ø. for dette ligger den *falske Bolsax*, en Stenrøse med 3,5 m Vand. Naar man, efter at have passeret mellem Vejro og Sejro, staar ned gennem Samsø Bælt med en S. S. V. Kurs (efter „Seebuchs“ Anvisning¹), er man meget udsat for at løbe ind i dem, hvis man ikke i Tide, saa snart man er klar af Røsnæs Rev og har faaet Kalundborg i Sigte, ændrer sin Kurs til S. t. Ø. Forfatteren af „Seebuchs“ Anvisning har sikkert kendt disse Grundes Eksistens, men han nævner dem endnu ikke ved Navn. Heller ikke i de smaa hollandske Søkortbøger fra 16. Aarh. eller hos Laur. Benedicht er de omtalt. Men hos Waghenaeer træder de frem med Navns Nævnelse. Paa Kortet i „Spieghel“ finder man angivet *Wolsack*, og paa det i „Thresoor“ *Boltsack*; i Teksten til „Thresoor“ og „Enchuyser Zeecaertboek“ (1601) kalder W. dem baade *Boltsack* og *Bultsack*, og i begge disse Former genfindes Navnet fra nu af i alle de senere hollandske Kort og Søbøger. Hos vor egen Jens Sørensen findes allerede den nu brugelige danske Form *Bolsaxen*.

Det holl. Ord „Bultsack“ betyder ganske særlig en Halmsæk, som man brugte til Søs til at ligge paa; herpaa anfører den store hollandske „Woordenboek“ mange Eksempler. Ordet er ogsaa i sin Tid blevet brugt paa Dansk, se Kalkars Ordbog: *Bultsæk*, der forklares som „Straasæk (til Leje)“, og der anføres følgende Citat af Moth: „Bulsæk er en sek, stopped med høe, som baads folck ligger paa til skibs“. Derimod anfører Kalkar intet Ord, som paa nogen Maade ligner „Bolsax“. Nu er der jo den Mulighed, at de gamle Hollændere har opsnappet et ældre dansk Navn, hvad det saa end kan have været og betydet, og gengivet dette ved det for dem selv forstaaelige og vel bekendte „Bultsack“; men at det er dette, som af vore egne Sømænd og Korttegnere er blevet forvan-

¹ XII, 6; jfr. Tidsskr. f. Søvesen 1913, 127 ff.

sket til „Bolsax“, forekommer mig utvivlsomt; s'et kan maaske være tilføjet som et Flertalsmærke (da der jo er to nær ved hinanden liggende Grunde) i Analogi med det engelske Flertals-s. Alt i alt forekommer den nævnte Mulighed for en oprindelig dansk Benævnelse mig dog yderst usandysnlig, og jeg tror derfor, at vi ogsaa maa give Hollænderne Æren for dette Navn. Men ud fra hvilken Tankegang det er, at de har fundet paa at bruge Navnet om disse to Grunde, er ikke let at se.

I Dr. v. d. Meulens Afhandling forekommer flere Steder *Bælt* — som man vil have set, brugt i flere forskellige Betydninger. Den oprindelige danske Opfattelse er sikkert, som ogsaa Steenstrup siger (Danske Stednavne, 52), at „Bælt“ eller „Bæltesund“ er det lange smalle Farvand, der, set i det store og hele, skiller Djursland, Samsø, Fyn og Langeland paa den ene Side fra Sjælland (med Sjællands Rev og Sejro) og Laaland paa den anden Side; det omfattede altsaa det egentlige Storebælt med Forlængelsen Samsøbælt mod Nord og Langelandsbælt samt maaske Femernbælt mod Syd¹. Naar nu den hollandske Skipper kom sejlene Vest fra og havde passeret Skagen, havde han to Veje for sig: var han bestemt for den mellemste eller østlige Østersø (og det var utvivlsomt langt de fleste), fulgte han „Skagen-Strækket“, „Skager Rak'et“, den lange lige Vej mod Sydøst, der afmærkedes først af Læsø, dernæst af Anholt, og til sidst af Kullen, denne ældgamle „Hovedlandevej“, som da ogsaa er beskrevet i alle de ældste Sejladsforskrifter for de nordiske Farvande, den nedertyske „Seebuch“ og de hollandske Søkortbøger (1532, 1541 o. s. v.), og til hvis Belysning de tre første danske Fyr (Skagen, Anholt, Kullen) oprettedes i 1561. Var Skipperen derimod bestemt for en Havn i den vestlige Østersø, f. Eks. Lübeck eller Rostock, var det nærmere for ham at staa ned gennem „Bæltet“; han skulde da fra Skagen

¹ I denne Betydning er Navnet ogsaa brugt af Corn. Anthoniszoon paa hans „Caerte van Oostlant“ (1543), det ældste eksisterende virkelige Søkort over de nordiske Farvande; det er først offentliggjort i A. A. Bjørnbo og Carl S. Petersens „Anecdota cartographica septentrionalia“ (1908, Blad 5) og nærmere behandlet af Dr. C. P. Burger Jr. i „Het Boek“ 1913, 273 ff.

holde sydlig Kurs paa det første lange Stræk ned gennem Læsø Rende, mellem Jylland og Læsø, og saa ved Hjælp af en Række skiftende Kurser se at finde ned til Indgangen til det egentlige Storebælt, og dette Punkt var naaet, naar Kalundborg begyndte at trække sig ud og blive synlig Sønden om Røsnæs. Derfra havde han en forholdsvis slagen Vej gennem „rent“ Farvand for sig V. om Sprogø ned til Nordpynten af Langeland og saa videre langs denne Øs Østside og gennem Femern Bælt ud i Østersøen.

Det er ejendommeligt for hele denne lange „Led“, at den saa at sige uafbrudt er en Sejlads med Land i Sigte, snart om Styrbord, snart om Bagbord (selv Anholt maa man jævnlig have haft i Sigte og brugt som Mærke), og ofte til begge Sider paa én Gang. Dette gav den et vist ensartet og karakteristisk Præg og gjorde det naturligt at opfatte den som en selvstændig Helhed, et Modstykke til „Skager Rak'et“; og da nu hele den sydlige Halvdel gik gennem det Farvand, der fra gammel Tid var bekendt som „Bæltet“, laa det nær for de hollandske Skippere at udstrække dette Begreb helt op til Skagen, det Punkt, hvor de to Veje forgrenede sig ud fra hinanden. Og det var netop det, de gjorde. I „Seebuch“ findes der en udførlig, ved sin Sindrigheid højst mærkelig Vejledning for Sejladsen ned gennem hele dette indviklede Farvand, dog uden at Navnet „Bælt“ nogensteds er nævnt, enten i sin danske (indskrænkede) eller i sin hollandske (udvidede) Betydning. Men allerede den hollandske Søkortbog 1532 har en Anvisning for „Kursen gennem Bæltet“, der begynder ved Travemünde og ender ved Skagen. Den samme er gentaget ordret i Søkortbogen 1541. I den meget forøgede Udgave af 1566 findes der baade en Beskrivelse af Sejladsen fra Skagen „door die Belt“ til Østersøen og omvendt fra Travemünde „door die Belt“ til Skagen. Begge Stykker genfindes saa godt som ordret i Laur. Benedichts danske „Søkartet“ (1568), hvor „Belt“ følgelig er brugt ganske overensstemmende med den hollandske Terminologi, om hvis Begrebsbestemmelse der ikke kan herske den ringeste Tvivl; den kommer til Udtryk ogsaa i de hollandske Søkort lige fra Waghenauer og fremefter gennem hele 17. Aarh. og endda længere. I sin foran gengivne Afhandling citerer v. d. Meulen følgende Passus af W. J. Blaeu fra 1625 (ikke medtaget i min Gengivelse af Artiklen): „I dette Korts Beskrivelse [p:

Fremstilling] af Bæltet fra Skagen af til Langeland . . .” og vil deri se en Bekræftelse af sin Paastand, at „Bælt“ har været brugt som almindeligt Navn paa det nuværende Kattegat, jævnsides med de gamle latinske Navne og de nyere hollandske „Skagerrak“ og „Kattegat“; men som man ser, er det netop brugt aldeles utvetydigt kun om den „indre Led“, Vesten om Læsø og Anholt. Ganske paa samme Maade siger Joris Carolus („Het nieuw vermeerde Licht“, 1634, 95) i sit Kap. XI (der har til Overskrift: Beschryvinghe van de Belt, Wedersont [egl. „Vejrøund“, men der menes Farvandet mellem Samsø og Jylland] ende Melversont [ø: Middelfartsund]): „Alhoewel in dese beschryvinge van dese Caerte van de Belt, van Schagen af tot Langeland toe . . .” For det egentlige Kattegat har han kun Navnet „Schagerrack“.

Der kan dog ogsaa anføres Eksempler paa, at hollandske Sømænd har brugt Navnet Bælt i dets indskrænkede, danske Betydning, saaledes Admiralerne Wassenaer-Obdam og de Ruyter, der laa i vorre Farvande med hollandske Flaader i Aarene 1658—60. I deres Journaler¹ synes „Belt“ kun at forekomme i denne Betydning, hvad der ganske vist kan have sin gode Grund i, at de opholdt sig saa meget netop i Samsø-, Store-, Langelands- og Femernbælt og saa godt som slet ikke i Farvandet Skagen—Samsø. Men et Sted bruger de Ruyter dog den Udtryksmaade (2. Juni 1659): „Wij meenden tusschen Anout en Lesou door te seylen om in *de mont van de Belt* te setten“; det fremgaar af Sammenhængen, at han ved „Mundingen af Bæltet“ nærmest har tænkt paa den nordlige Del af Samsø Bælt, eller muligvis i det højeste paa Farvandet Øst om Djursland — da han, efter at have maattet ligge stille i 5 Dage, igen letter Anker, staar han først over til dette og ankrer ved Grenaa. — Ogsaa Hollænderne har altsaa til en vis Grad ladet sig paavirke af den danske Terminologi, hvad der jo i Tilfælde som Obdams og de Ruyters ikke er til at undre sig over.

I en ganske anden Betydning er „Belt“ brugt i den af v. d. Meulen citerede tyske Oversættelse (1675) af Martinières Rejse: „Katgat (welches die Frantzosen Trou de chat heissen), welches eine Meer Enge ist, so das deutsche Meer [ø: Nordsøen] und dem

¹ Udg. af G. L. Grove, Amsterdam 1907.

Belt von einander theilet“. Denne Udtryksmaade er ikke meget tydelig; men Forklaringen gives i det af v. d. M. umiddelbart derefter anførte Citat af en anden tysk Oversættelse (hos Adelfung, 1768) af det samme Sted, hvori det hedder, at Kattegat skiller „das teutsche Meer vom dem *baltischen*“, og saa er der jo god Mening i det: „Belt“ er taget i Betydningen Østersøen¹⁾! Om denne, i høj Grad vildledende, Brug af Navnet har haft nogen Udbredelse i tyske Søfartskredse i 16.—18. Aarh., er mig ikke bekendt; det synes næppe troligt. Derimod har den aabenbart spillet en vis Rolle blandt tyske Poeter og Skønaander, afledet, som den er, af Østersøens gamle klassiske Navn.

Det gamle danske Navn for Lille Bælt er jo Middelfart Sund, der genfindes i de hollandske Søkort og Søbøger i Former som Melversont, Milbaerzont, Myddelsont, Myddelbaer Sont o. lign. Men under 14. Aug. 1659 indfører de Ruyter i sin Journal, at nogle Skibe, som laa i „de Cleyne Beldt“, var taget af Svenskerne. Dette synes jo at forudsætte, at Navnet „Store Bælt“ ogsaa maa være begyndt at komme i Brug ved denne Tid, og det Spørgsmaal rejser sig da, om det ikke ogsaa er Hollænderne, der har skabt denne Distinktion. I Jacobus Robyns „Zee-Spiegel“ (1690) findes baade „Groote“ og „Cleyne Belt“; „Neptune François“ (1693) har: „Detroit de Belt“ i Samsø- og Storebælt og „Petit Belt ou Middelfart Sond“ i Lillebælt fra Nord for Fyn til Als. Paa Jens Sørensens Kort strækker „Store Bælt“ sig fra Femern Bælt til Samsø Bælt, begge helt indbefattede, og „Lille Bælt“ spænder fra Als—Ærø til Fynshoved—Samsø. Joh. Mejer (1650) har „Der Belt“ i Storebælt og „Langsundt“ i Langelandsbælt.

I 1688 gav det danske Admiralitet den daværende Navigationsdirektør Jørgen Dinesen Oxendorph Ordre til at tage fat paa at opmaale og tegne et nyt dansk Søkort over hele Øresund, „Grønsund og des Farvand deromkring, og siden over *det ganske Bælt*“. Da jeg i 1916 skrev en lille Artikel herom i Tidsskrift for Søvesen, havde jeg ingen klar Forestilling om, hvad der laa i Udtrykket „det ganske Bælt“. Nu forekommer det mig sandsynligt,

¹⁾ Martinières Tekst lyder: . . . Kat gat, nommé par les François Trou du Chat, détroit qui separe l'Océan Germanique de la Mer Baltique . . . (S. 3).

at der har været tænkt i alt Fald paa begge Bælterne i Jens Sørensens Forstand, altsaa lige fra Femern Bælt til Samsø og Djursland, og det er endda et Spørgsmaal, om ikke Farvandet helt op til Skagen skal lages med, saa indlevet som man herhjemme var i hollandsk Terminologi paa dette Omraade.

Min Meddelelse om Jørgen Dinesens Opmaalingsarbejde i Øresund i Sommeren 1688 gav Anledning til et lille Ordskifte i Berlingske Tidende angaaende Begrebet „det ganske Bælt“ mellem forskellige Indsendere, der fremdrog forskellige Oplysninger, som dengang forekom mig paafaldende, men som faar deres Forklaring ud fra det i det foregaaende meddelte. Den første Indsender (B. T. ^{27/}₈ 1916) „har Grund til at antage, at Ordet Bælt (Baltisches Meer) i Virkeligheden betyder Østersøen“. I et længere Indlæg (^{4/}₇) finder en anden Indsender (Fr. J.), at da det „Baltiske Hav“ er = Østersøen, og da den største Indgang dertil, Storebælt, tidligere kaldtes „Bæltssund“, er det ikke usandsynligt, „at Bælterne og Kattegat overhovedet har været regnet med til Østersøen. Det er ogsaa oplyst for mig, at nogle tyske Digtere, Rammler og Fleming, der hørte hjemme ved Østersøkysten, brugte Ordet Bælt i Betydningen baltisk Hav, altsaa om Østersøen“¹. Spørgsmaalet har for os Danske en særlig Interesse, fordi Ernst Moritz Arndt i sit senere saa bekendte Digt (1813): „Was ist des Deutschen Vaterland?“ i 4. Vers spørger: „Ist's wo am Rhein die Rebe blüht — Ist's wo am Bält die Möwe zieht? — Oh nein, nein, nein! — Sein Vaterland muss grösser sein!“ Fra dansk Side var dette „Bält“ blevet opfattet som det danske Bælt og havde vakt stor Harme, idet Linien, især hvis man tillige tog Slutningslinien om det „større Fædreland“ bogstaveligt, som sigtende til Grænseudvidelser, hvad jo dog slet ikke er Meningen, maatte opfattes som et Ønske om at annektere hele Danmark. „Noget saadant har dog ligget Arndt ganske fjernt. Han var født paa Rügen, oprindelig svensk Undersaat, og har ganske rimeligt været stærkt paavirket af sit Hjemlands Natur. . . . Dersom han, hvad der er al Anledning til at tro, med dette Ord [om det „større Fædreland“ og Maagen ved „Bæl-

¹ Om den tyske Brug af „Bælt“ se Grimms Deutsches Wörterbuch og Sanders Wörterbuch d. d. Sprache, hvor de nævnte og andre Forf. citeres.

tet"] kun har villet give et poetisk Udtryk for Østersøens, det baltiske Havs Kyst, saa findes ingen Brod deri. Imidlertid er det et Faktum, at faa Ting har sat større Bitterhed imellem Dansk og Tysk end netop Arndts Digt". — Hertil maa dog bemærkes, at selv om Arndt utvivlsomt ikke har ment noget ondt mod os Danske med sin Sang, er det dog vist lige saa sikkert, at den, brugt i den moderne altyske Agitation for et „større“ Tyskland „von Skagen bis Adria“, netop har maattet faa den for Danmark med Rette saa odiøse Klang.

Endelig fremdrager S. Mørk Hansen den gamle Thyra Danebods Vise „Danmark dejligst Vang og Vænge“ som Vidnesbyrd om, at „Østersøen (mare balticum: det baltiske Hav) kaldes „Belt“, idet Vers 2 begynder saaledes: Belt af Guds forsiun her hegner, værger fleste Land“¹. — Her er det dog slet ikke givet, at „Belt“ skal forstaas som Østersøen; af en Digtets metaforiske Udtryksmaade maa man være varsom med at drage Slutninger om et Ords eksakte Betydning. I danske Sømandskredse kan det sikkert ikke tænkes, at man nogensinde skulde have brugt „Bælt“ i Betydningen Østersøen. —

Vi vender nu endelig tilbage til vort Udgangspunkt, Dr. Villads Christensens Artikel og det deri rejste Spørgsmaal om Definitionen af Begreberne „Øster-“, „Vester-“ og „Nordsøen“ i 16.—17. Aarh., og man maa da give ham Ret i, at der herhjemme har raadet en syndig Forvirring i Anvendelsen af disse Navne. Sagen er, at der ogsaa her er Tale dels om en særlig hollandsk og dels om en hjemlig (noget usikker) dansk Terminologi. Fra hollandsk Synspunkt er Sagen ganske klar og ligetil. Den næstældste trykte hollandske Søkortbog (1541) har til Titel: „Dit is die Caerte vander Zee: om Oost ende West te zeylen“; ganske den samme Titel har Udg. 1566 og de følgende hollandske Udgaver, hvoraf den sidste kendte er fra 1588. Tilsvarende kaldes de samtidige plattyske Oversættelser: „De Seekarte, Ost vnd West tho segelen“. Her er der altsaa endnu ikke Tale om noget bestemt Navn, men kun om, at man sejler den ene eller den anden Vej fra Holland: mod Øst, d. v. s. rundt Skagen og ind i Østersøen, eller mod Vest, d. v. s.

¹ P. Syvs Udvalde Danske Viser, 1695, 584.

ud gennem Kanalen til Englands Vestkyst samt Irland og ned langs Frankrig, Spanien og Portugal til Calismalis (Cadiz). I Laur. Benedichts danske Oversættelse (1568) af den holl. Søkort-bog er Titlen ændret til: „Søkartet offuer Øster oc Vester Søn“; men disse Navne skal da her selvfølgelig tages i samme ubestemte Almindelighed. Paa det lille Kort paa Titelbladet er dog Vesterhavet betegnet som „Westerse“, altsaa efter dansk Sprogbrug og i Strid med selve Bogens Titel; baade i den hollandske Tekst 1566 og senere og i Benedichts Oversættelse bruges „Ooster Zee“, „Østersøen“ et enkelt Sted i sin nuværende Betydning. Ligeledes forekommer en enkelt Gang i den hollandske Tekst „Noort Zee“ og i den danske „Nørre Søn“ i den nuværende Betydning.

Paa samme Maade, og endnu mere skematisk, skelnes der i Adrian Veens „Napasser“ (1597), som indeholder en tabellarisk Sammenstilling af Kurser, Distancer, Bredder m. m., uddragne af en Række forskellige Søbøger, mellem „Wester Water“, regnet fra Calais Vest og Syd paa til Gibraltar Strædet, og „Ooster Water“, omfattende hele nuværende Nordsø, Norges Vest- og Nordkyst og Ruslands Nordkyst helt om til Obj, dernæst hele Skagerrak, Kattegat og Østersøen. Men her er der jo heller ikke Tale om virkelige Stednavne.

Fra hollandsk Synspunkt maatte det ligge nærmest først at lokalisere Begrebet „Nordsøen“ som Modsætning til „Zuydersøen“, den „Søndre Sø“, som Laur. Benedicht rigtigt oversætter det. Dette er da ogsaa gjort paa Corn. Anthoniszoon's Kort (1543), som midt mellem Jylland og England har Navnet „De Noort Zee“. Nordsøen er jo en geografisk Helhed, strækkende sin brede Vandflade fra Nederlandene til Norge og fra Jylland til Storbritannien, uden nogen Leddeling. Efterhaanden som den hollandske Skibsfart tiltog, laa det nær ogsaa at regne hele det nuværende Skagerrak med dertil, og det ser vi da ogsaa skarpt og tydeligt hos Waghe-naer (1584 ff.). Ved Siden af de folkelige Betegnelser bruges dog ogsaa i 16.—17. Aarh. en Række latinske Navne, der aabenbart er indført af lærde Kartografer i Tilkytning til den antike Geografi; men disse har næppe været i praktisk Brug blandt Sømændene, og kun enkelte af dem er blevet hængende, og det endda som oftest kun paa enkelte Sprog. Saaledes kalder Mercator og Ortelius

Nordsøen for Oceanus Germanicus, der ogsaa findes hos Waghenæer (foruden Noort Zee); og Nordhavet hedder hos alle tre: Oceanus Deucalionius. Men for den hollandske Sømand var det hele simpelt hen „Nordsøen“.

Ved Skagen er altsaa for Hollænderne „Mundingen af Østersøen“, jfr. Winschootens ovfr. (S. 399) citerede Udtryk. Men da Kattegat, Sundet og Bælterne og Østersøen jo ikke er en geografisk Helhed, og da Skandinaverne i Forvejen havde givet „Østersøen“ en bestemt Begrænsning, laa det nær for Hollænderne at adoptere denne, og derfor ser vi da ogsaa paa Corn. Anthoniszoon's Kort „D'Oester Zee“ brugt alene om denne. Waghenæer kalder den egentlige Østersø for „Ooster Zee“ og siger paa et af Kortene i „Spiegel“, at den begynder ved Falsterbo. Paa samme Kort har han „Mare orientale“, og den vestligste Del kalder han „De Trave van Femern“. Kortet over den Finske Bugt er betegnet som „Den yderste eller østligste Del af Østersøen, omsluttet af Rusland, Lifland og Østfinland, i hvilken de to øverste Ladepladser [laetplaetsen] er i hele Østersø Sejladsen, nemlig *Narua* og *Wijburch*“. Mercator bruger Codanus Sinus om den vestlige Østersø og Svecicum Mare („som Germanerne kalder die Ostsee“) om den østlige større Del, og den Finske Bugt hedder hos ham Finnicus Sinus, der ogsaa, ligesom Svecicum Mare, findes hos Ortelius. Men for den hollandske Sømand har der dog næppe været nogen Vaklen i Brugen af „Østersøen“ om hele Havet lige fra Femern og Travemünde til Narva og Viborg.

For Mercator er „Mare Balticum“ aabenbart kun en Latinisering af „Bælt“, og paa nogle Kort bruger han Navnet specielt om Store- og Langelandsbælt. Men undertiden bruger han det ogsaa i udvidet Betydning, lige fra Anholt—Djursland til Bornholm—Rügen. Han har aabenbart ikke været helt klar over den specielle Betydning af „Bælt“ i det hollandske Sømandssprog.

Begrebet „Vestersøen“ maatte jo for Hollænderne være mere ubestemt. Mercator har her en hel Række latinske Navne: Oceanus Britannicus (Kanalen), Oc. Aquitanicus (Biscaya Bugten) og Cantabricus, og Vest for Spanien Oc. Occidentalis; i de efter hans Død udgivne Atlasser tillige: Oc. Atlanticus. Waghenæer har „De Canael tusschen Engellant ende Vranckrijk“, V. for Bretagne:

Groote Ze, Oceanus, og V. for Oléron og den pyrenæiske Halvø: Wester Zee; inderst i Biscaya Bugten: Mare Hispanicum, Die Spaensche Zee; Syd for Spanien: Maris Oceani Atlantici Pars. Ortelius har Navnene: Oc. Britannicus, Oc. Cantabricus og (Vest for Spanien) Oc. Occidentalis. Hendr. Doncker (Stuurmans Zee-Spiegel, 1683) har Oc. Occidentalis helt ude i Atlanterhavet, V. f. de Britiske Øer. Der kan da ikke være Tvivl om, at „Vestersøen“ i hollandsk Sømandsforstand er Havet udenfor den vestlige Ende af Kanalen, der allerede dengang i Sømandssproget hed „de Canael“ (i „Seebuch“ Kannel, Cannele, Kanele; i Søkortbøgerne Caniel). Strædet ved Calais hedder paa alle hollandske Søkort „de Hoofden“ (Hovederne), og de to yderste Pynter paa den franske og engelske Kyst: Cape Gris-Nez og Dover.

Naar vi nu herefter ser paa de tre af Dr. Villads Christensen fremdragne Erklæringer fra 1638, forekommer det mig ganske uomtvisteligt, baade at de er aldeles kongruente, og at de giver den rigtige dagældende hollandske Definition af Begreberne „Øster-“, „Vester-“ og „Nordsøen“. Naar de to første Erklæringer ikke udtrykkelig nævner nuværende Nordsø som hørende til „Nordsøen“, da er det sikkert, fordi det var en Ting, der for de vedkommende var saa selvfølgelig, at den ikke behøvede at siges; og at Sømænd lader „Nordsøen“ strække sig op helt Vest og Nord om Norge og videre lige til „de syv Øer“ (mellem Kildin og Swetenos) og Spitsbergen, er fuldt forstaaeligt og konsekvent. At de adspurgte Sømænd stillede sig paa det hollandske Standpunkt, er ganske naturligt; en stor Del af dem var sikkert Hollændere, og af Resten havde de fleste sikkert faret til Søs i hollandske Skibe, og alle har de været fortrolige med og indlevede i den hollandske Terminologi, der paa den Tid maatte anses for „international“; hollandske Søkort og Søbøger var saa godt som ene-raadende blandt Sømændene i hele det nordvestlige Evropa.

Med denne fremmede Sprogbrug maatte den hjemlige danske nødvendigvis komme i Konflikt m. H. t. Begreberne „Vestersøen“ og „Nordsøen“; for os maatte det være naturligt at kalde den nuværende Nordsø for „Vesterhavet“ eller „Vestersøen“, og nogen „Nordsø“ har vi ikke haft Brug for — Skagerrak kaldtes jo i Middelalderen „Norgeshavet“ og „Jyllandshavet“. I Mangel af

særlige danske Navne for Skagerrak og Kattegat har man da af og til i en snæver Vending regnet dem begge med til „Vestersøen“, i alt Fald i Regeringskontorerne og blandt de Lærde; om en dansk Skipper vilde have indrømmet Arild Huitfeldt, at Elfsborg ligger ved Vestersøen, turde være tvivlsomt. Men at vi regnede Skagerrak med dertil og iøvrigt gav „Vestersøen“ samme Udstrækning mod Nord, som Hollænderne gav deres „Nordsø“, er ikke saa uforstaaeligt.

Den rent hollandske Opfattelse af „Vestersøen“ er dog kommet til Udtryk enkelte Gange i den danske Litteratur; i Supplementbindet til Kalkars Ordbog anføres et Par Steder (Lauremberg, Acerra philol. og Ciegler: Verdsens Speyl); men det er aabenbart rene Undtagelser.

Det var altsaa umuligt at forlige den naturlige danske Sprogbrug m. H. t. „Vestersøen“ med den internationale hollandske, og saa lod Kristian Friis Sagen ligge og overlod det til Udviklingen at afgøre Spørgsmaalet, og det har den som bekendt gjort paa den Maade, at selv Englænderne fortrinsvis kalder vort „Vesterhav“ med det hollandske Navn „North Sea“, og Begrebet „Vestersøen“ er totalt forsvundet. —

Den af de 9 fremmede Skipper i Helsingør afgivne Erklæring lader Østersøen strække sig mod Øst til *Schandz Chernej i Finland*, der, som Dr. Vill. Christensen rigtig bemærker, maa søges inderst inde ved den finske Bugt. Navnet maa vel, som hele Erklæringen, antages at være ført i Pennen af en dansk Sekretær, som har bogstaveret det efter bedste Skøn paa Grundlag af de fremmede Skipperes Udtale, tildels maaske ogsaa under Vejledning af dem, saavidt deres Indsigt rakte; man skal derfor næppe hænge sig for stærkt i Skrivemaaden, der iøvrigt, som det var at vente, da flere (maaske de fleste?) af de 9 var Hollændere, viser Paavirkning af hollandsk Ortografi ved Endelsen *ij*, som atter i de Tider idelig blev blandet sammen med *y*; begge Dele udtaltes som dansk „ej“, og hele Navnet har vel for den danske Tilhører lydt omtrent som „Sjernej“. Nu er det efter lang Søgen lykkedes mig at finde et Par hollandske Kort, som allerinderst i Bunden af den finske Bugt har Navnet „*Schans ter Ny*“ (Anth. Jacobs: Zeespigel, 1649, Kort Nr. 28), d. v. s. Skansen i Ny, og „*Schans terny*“ (H. Doncker:

Stuurmans Zee-Spiegel, 1683; Navnet findes paa 2 Kort heri), der sikkert af Hollænderne er blevet udtalt som „ternej“. I v. Keulens „Zeefakkel“ (1700) findes paa samme Sted *Nyens* og *Nyen Skantz*, i det franske Atlas „Le Nouveau Théâtre du Monde“ (1713) *Ny-skantz ou F[ort] de la Nie*; ligesaa et lidt senere fransk Atlas.

Det kan herefter formentlig anses for afgjort, at „Schandz Chernej“ er det samme som den bekendte svenske *Nyenskanse*, der var anlagt 1611 ved Byen *Nyen* paa Nevaflodens højre Bred lige Øst for det senere St. Petersburg og blev ødelagt af Russerne i 1702. Blandt de 9 Skippere var der ogsaa en fra Åbo, saa han i alt Fald kan antages at have kendt den.